

«Η δίκη τῶν πιθήκων»

Τῶν Τζέρομ Λῶρενς καὶ Ρόμπερτ Λή

«ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ» — ΘΕΑΤΡΟ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ο πυρήνας τοῦ ἔργου τῶν Λῶρενς καὶ Λή εἶναι πραγματικός, ιστορικός: τὸν Ἰούλιο τοῦ 1925 ἐγίνε στὸ Ντέυτον τοῦ Τεννισσὴ μιὰ δίκη, πού σὲ μᾶς, τοὺς Εὐρωπαίους τοῦ 1960, φαίνεται ἀπίστευτη. Κάποιος δάσκαλος εἶπε στὰ μαθητοῦ δια πὼς ὁ κόσμος δὲν πλάστηκε σὲ 7 μέρες (ὅπως λέει ἡ Βίβλος), ἀλλὰ σ' ἑκατομμύρια χρόνια (ὅπως λέει ἡ Ἐπιστήμη) καὶ πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲ γεννήθηκε ἀπὸ μιὰ φύχτα πηλὸ (ὅπως λέει ἡ Γένεση), ἀλλὰ πὼς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἀμετρήτων ἐξελίξεων καὶ μεταμορφώσεων (ὅπως λέει ὁ Κάρολος Ντάρβιν). Αὐτές, λοιπόν, οἱ κοινότητες ἀλήθειες πού «τρέχουν στοὺς δρόμους», προκάλεσαν μέγα σάλο στὴν θρησκόληπτη πολιτεία, ὁ δάσκαλος θεωρήθηκε ἐγκληματίας καθοσιώσεως καὶ παραπέμφθηκε σὲ δίκη ἐπὶ προσβολῇ τῆς πίστεως» καὶ «εἰσαγωγῇ καινῶν δαιμονίων»... Λαμπρὴ εὐκαιρία γιὰ τοὺς φανατικούς, τοὺς δημαγωγούς καὶ τοὺς ἐμπόρους τοῦ δογματισμοῦ, πού ἀκόνισαν τὰ σπαθιά καὶ τὶς γλώσσες τους ἐναντίον τῶν βεβήλων οἱ ὅποιοι πτύουν κατὰ τοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως Λόγου τοῦ Κυρίου». Ἡ δίκη, μάλιστα τοῦ Ντέυτον ἔκανε ἀκόμα μεγαλύτερο πάταγο, ἐπειδὴ τὴν πολιτικὴ ἀγωγὴ ἐκπροσώπησε ἕνας τρανὸς χρισταμύντωρ (καὶ πολιτικάντης, φυσικά), ἐνῶ τὴν υπεράσπιση τοῦ κατηγορουμένου ἀνέλαβε ἕνας «δαιμόνιος» δικηγόρος, «ἐλευθερόφρων» καὶ ἀθεϊστής...

Αὐτὰ ὅλα ἔχουν ξεχαστῇ, βέβαια, κι' ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀμερικάνους. Οἱ δυὸ νέοι (;) συγγραφεῖς τὰ ξέβασαν, βρίσκοντας — ὅπως λένε οἱ ἴδιοι — ὅτι ἡ δραματικὴ δίκη προσφερόταν γιὰ ὑλικὸ ἐνὸς θεατρικοῦ δράματος. Σ' αὐτό, βέβαια, θὰ τοὺς παρακίνησε ἡ ἐπιτυχία πού σημειώνουν, σχεδὸν πάντα, τὰ δικαστικὰ θεατρικὰ ἔργα — ἀπὸ τὴν «Ἀγνωστο» καὶ τὴ «Δίκη τῆς Μαίρης Ντάνκαν» ὡς τὸν «Μάρτυρα κατηγορίας» καὶ τὴν «Δίκη τῆς ἀντάρσιας τοῦ Καίην».

Ἀλλὰ ὁ Λῶρενς κι' ὁ Λή εἶχαν ψηλότερες βλέψεις. Δὲ θέλησαν νὰ στηρίξουν τὸ ἔργο τους στὸ «κουτὸ ἐνδιαφέρον» τοῦ θεατῆ (ποῖος εἶναι ὁ δολοφόνος καὶ τὰ παρόμοια) ἀφοῦ, ἄλλωστε, στὴ δίκη τοῦ Ντέυτον φόνος δὲν ὑπάρχει. Θέλησαν νὰ κάνουν τὸ ἔργο τους συμβολικὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στὸν τυφλὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ καὶ στὴν ἐλευθερὴ σκέψη. Νὰ μεταβάλλουν τὴν ξεχασμένη ἐπαρχιακὴ δίκη σὲ μιὰν οἰκουμένη πάλι ιδεῶν.

Ἡ πρόθεσή τους, ὡστόσο, δὲν πραγματοποιεῖται. Τὸ ἔργο τους (1) δὲν καταφέρνει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν «δικαστηριακῶν πρακτικῶν». Οἱ «ἰδεολογικὲς» ἐνέσεις, πού ἐπιχειροῦν κάθε τόσο οἱ συγγραφεῖς, δὲν μποροῦν νὰ τὸ ὑψώσουν ἀπὸ τοὺς δικανικοὺς διαξιφισμούς.

Καὶ τοῦτο γιὰ τρεῖς νομίζω λόγους: Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τὸ θέμα τῆς δίκης εἶναι τόσο εἰδικό, τοπικὰ καὶ χρονικά, καὶ τόσο «ξεπερασμένο», πού δὲν συγκινεῖ πιά κανένα. Οἱ θεωρίες τοῦ Δαρβίνου ἔχουν γίνε, λίγο—πολύ κοινὴ συνείδηση καὶ ἡ ἱε-

ρὴ ἀγανάχτηση τῶν πικυριτανῶν δὲ μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τώρα πιά παρὰ μόνο τὴ θυμηδία — ὅπως περὶ πού οἱ ἀφορισμοὶ ἐναντίον τοῦ Καρβάβαλου τῆς Πάτρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὑστερα, τὰ ἐπιχειρήματα πού παρατάζουν οἱ δυὸ δικηγόροι εἶναι συχνὰ τόσο σαθρά καὶ τόσο ἑωλα πού κι' ὁ τελευταῖος δικηγόρος ἐπαρχιακοῦ εἰρηνοδικείου θὰ μπορούσε εὐκολώτατα νὰ τ' ἀναποδογυρίσῃ.

Τέλος, ἡ ἀτολμία τῶν συγγραφέων μπρὸς στὰ ὑπολείμματα τῶν ζηλωτῶν, πού ὑπάρχουν ἀκόμα στὶς ΗΠΑ, τοὺς ὁδηγεῖ τελικὰ στὴ συνθηκολόγηση: δίκιο ἔχει ἡ Βίβλος (2), δίκιο κι' ὁ Ντάρβιν—λεβεντιά ὁ ἄθεος Ντράμμουτ, παλληκάρι κι' ὁ δημοκόπος Μπράντυ, πού ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦ μιλάει ὁ Θεός!—χορτάτη ἡ πίττα, ἀκέριος κι' ὁ σκύλος... Ἔτσι, μένουν ὅλοι εὐχαριστημένοι. Μόνο πού ἡ «δίκη» χάνεται — ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς...

Η μικρὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου Φωτοπούλου ἀνάγκασε τὸν σκηνοθέτη Τάκη Μουζενίδη καὶ τὸν σκηνογράφο Γιώργο Βακαλὸ νὰ στερῶσιν τὴν ἐδῶ παράσταση ἀπὸ ἕνα βασικὸ στοιχεῖο: τὸ συνθετικὸ σκηνικόν, πού παρουσιάζει στὸ μπρὸς μέρος τὸ Δικαστήριον καί, πίσω, τὴν πολιτεία. Οἱ συγγραφεῖς θεωροῦν ἀπαραίτητο ἐνὰ φαίνεται ἀδιάκοπα ἡ πόλη, ἀπειλητικὴ, καὶ ὑπόδικη ὅσο κι' ὁ κατηγορούμενος. Φυσικά, ἡ ἀξίωσή τους αὐτῇ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἕναν ἀμφίβολο συμβολισμό, ὑπηρετεῖ τὴ «θεματικότητα», πού ἐπιστρατεύεται γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὰ κενὰ τοῦ ἔργου.

Ὁ μεγάλος, ἔπειτα, ἀριθμὸς ἡθοποιῶν ὁλότελα ἀνώριμων πού χρησιμοποιήθηκαν γιὰ νὰ ὑποδυθῶν τοὺς τόσους «τύπους» τοῦ ἔργου, ἦταν ὑλικὸ πολὺ δυσάγωγο, ὥστε νὰ δώσῃ μιὰ κάποια πειστικότητάς τους τύπους πού πλαισιώνουν τοὺς πρωταγωνιστές. Ἔτσι τὸ βάρος ὅλο ἔπεσε στοὺς τελευταίους. Ὁ Μάνος Κατράκης ἀπαρνήθηκε τὴν ἡρωικότητα τῶν ὡς τώρα ρόλων του καὶ παρουσίασε μιὰ γραφικὴ, χιουμοριστικὴ καὶ πεισματάρικη σιλουέττα τοῦ Ντράμμουτ. Ἡ μεταμόρφωσή του εἶναι ὁλότελα ἀξιέπαινη. Ἡ Εἰρήνη Παπαὶ στάθηκε λιτὴ καὶ μεστὴ στὸν περιθωριακὸ ρόλο τῆς δασκάλας. Ἀντίθετα, ὁ Θόδωρος Μορίδης (Μπράντυ) ἀφέθηκε σὲ ὑπερβολὲς καὶ συμβατικότητες, προσάτων στὴν κατάσκευσὴν του τῆς τελευταίας πράξης. Τυπικὴ εἰκόνα πικυριτανοῦ παπᾶ ἔδωκε ὁ Ζώσης Τσάπελης, ἐνῶ ὁ Νίκος Βασταρδῆς ἔπαιξε μὲ «ἀέρα», καὶ σαρκαστικότητα τὸν δημοσιογράφον Χόουνμπεκ, Μόνο ἕνας τόνος «τεντυμπούσμου», πού τοῦδινε πότε — πότε, θάπρεπε νὰ λείψῃ.

Ἀνετὴ ἡ μετάφραση τοῦ Δ. Κωνσταντινίδου.

Μ. ΠΛΩΡΙΤΗΣ

(1) Ὁ πρωτότυπος τίτλος τοῦ ἔργου — «Κληρονομεῖ τὸν ἄνεμον» — εἶναι παρμένος ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη: «Ὁ μὴ συμπεριφερόμενος τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ κληρονομήσει ἄνεμον, δουλεύσει δὲ ἄφρων φρονίμῳ» (Παροιμίαι, ΙΑ', 29).

(2) Φυσικά, μιλάμε γιὰ τὴν Βίβλον, ὅχι ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἢ ἱστορικὴ τῆς πλευρᾶ, ἀλλὰ τὴν «κοσμογονικὴ».